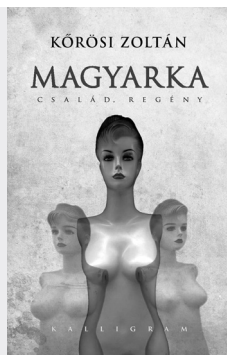

mi kapcsolatuk a főszereplővel, problematizálják-e a korszakot, számít-e, hogy előkerül Goethe, Klopstock, számít-e, hogy János egyben Sajnovics is? János útja önmaga felé bármelyikünk útja lehetne, talán ezért tűnik esetlegesnek a történelmi személy és időszak megválasztása. A könyv persze nem is vállalkozik többre, mint hogy egy kalandregény legyen, de így a cselekményszálakat lehámozva nem sok marad a szövegből.

Kőrösi Zoltán

Magyarka

Kalligram Kiadó
Pozsony, 2013

Mezey Alexa

KÖZHELY AZ ÖRÖKSÉGÜNK

Három nő, három generáció, három anya, három gyermek, három örökség. Kőrösi Zoltán legújabb regénye, a *Magyarka* főszereplői három generáció nőtagjai, akik sorsukat elfogadva igyekeznek élni és túlélni közel száz év Magyarországának mindennapjait. Ez a belenyugvás, az élet kegyetlenségének elfogadása, a szereplők és a narrátor egybeolvadó hangjának hidegsége teszi Kőrösi regényét erős, ám nem hibátlan szöveggé.

A halált is egyszerű természetességgel leíró narrátori szólamba vezet be minket a kötet elejére választott, igen találó Danilo Kiš idézet is: „Hajlamos vagyok azt hinni, hogy Newton a föld nehézkedéséről szóló törvényét az ürülék segítségével fedezte fel: ahogy ott guggolt a fűben, az almafa alatt, úgy estefelé, amikor felragyogtak az első csillagok” (7).

Az élet ilyen profán egyszerűsége az, amire a narrátor minden adandó alkalommal felhívja az olvasó figyelmét. A *Magyarkában* semmi sem szent, semmi sem magasztos, a pátoszt minden alkalommal megtöri az élet közönségessége és a lépten-nyomon felbukkanó halk, de annál hallhatóbb ironia.

A legerőteljesebben profanizált motívum a regényben a halálé. A szereplők életének és annak végének esetlegessége az, ami igazán kegyetlen, az ezt kommentáló narrátori hang közönyössége pedig megrázó. Nagyapa koponyaalapi törést szenved egy munkahelyi balesetben, melynek következtében „sötétlő kis folt maradt a rücskös betonon. Nem galambszar és nem lehullott falevél volt, ragacsos, sűrű vér” (28). Ugyanilyen erőteljes, mégis egyszerű Varga, a cigány zenész halála is a regény vége felé: „Az előszobában hanyatt esett, ott feküdt a felgyűrődött rongyszőnyegen, alsónadrágban és trikóban, az egyik karja a törzse alá szorult, Anya, amikor kiszaladt a zuhanás zajára, meg se tudta mozdítani a nagy testet” (141).

A pátosztól való megfosztás eszközét Kőrösi nemcsak a halál leírásakor alkalmazza, hanem az élet olyan fontos eseményeinek megjelenítésekor is, mint például a szüzesség elvesztése, a vetélés, egy súlyos nőgyógyászati műtét elszívódása, vagy akár a koncentrációs táborokat is megjárt tanárnő megszégyenítése. Ennek következtében az olvasó nem oldódhat fel az olykor-olykor már giccsbe hajló jelenetekben, hiszen a narrátor minden egyes alkalommal visszarángatja a való élet közönségességébe: „ott mondták meg neki, hogy a hasi heg tényleg nem fog meglátszódni, viszont a petefészket is kivette az orvos, mert az egyikben rosszindulatú csomót találtak. Ott a papírján minden le van írva. Tartósították is, kirakták vitrinbe, hogy a rezidenseknek legyen miből tanulni” (196).

A regényben alkalmazott szabad függő beszéd a legmegfelelőbb választás ennek a közönyös, kegyetlen hangulatnak a megjelenítésére, azonban rengeteg olyan csapdát is rejt magában, amelyeket Kőrösinek nem sikerült minden alkalommal elkerülnie. A narrátor és a szereplők hangja, nézőpontjaik többször keverednek egymással, Gabri a regény egy pontján például így beszél saját apjáról: „Gabri azt mondta, ilyenkor az anyja a férjéről beszél” (73). Az ilyen apró, nézőpontbeli hibáknál azonban sokkal zavaróbb módon is keveredik a két hang stílusa. Míg a szereplői hangokban használt közhelyeket, képzavarokat és rossz mondatokat valamelyest legitimmé teszi pusztá elhelyezésük a szövegen belül, addig ezeket a narrátori szólamban kerülni kellett volna: „Így

történt, hogy Katinak rövid időn belül rá kellett jönnie, hogy a többiek egyszerűen kiröhögik őt a háta mögött, ami annyit tesz, hogy utálják is és ki is nevetik” (104); „hanyatt feküdjének a fakeretes ágyakban, sápadtan heverjenek a beeső holdfényben, összetapadjon a hátuk, de a lehető legtávolabbra kerüljön a fejük” (17). Ezek a hibák bosszantóak, hiszen könnyűszerrel elkerülhetőek lettek volna.

Talán ennek a keveredésnek a következménye az is, hogy a szereplők megszólalásai nem mindig helyénvalóak, néhol átgondolatlanok. A két legszembetűnőbb ilyen rész a feleségét éppen megerőszkoló Drozdics szavai: „Majd én megmutatom neked, te rohadt kurva, hogyan viselkedj, hörögte, majd megtanulod, hogy velem nem lehet játszani, te még most sem tudod, milyen egy igazi férfi, letépte az ott-honka gombjait, hallgatsz?, gőgös vagy?, a térdével recscentette ketté a szoknyát, hát csak röhögj a hátam mögött, feltúrta a kombinét” (50), illetve Kati és fia beszélgetései a prostitúcióról, amelyek során egyszer Tomi szól így: „Anyá, a te tested, te tudod, mi az, amit kibírsz” (164), majd Kati mondja a következőket: „Tomikám, ha dolgozom, akkor is folyton rád gondolok” (178). Ezek a megszólalások egészen egyszerűen nem működnek, és rányomják bélyegüket azokra a nagyobb egységekre, amelyekben előfordulnak.

A *Magyarka* főszereplői a három generáció nőtagjai: Nagyanya, Anya és Kati. Az ő sorsuk, egymáshoz fűződő viszonyuk, az örökség, amelyet kaptak – háttérben a korabeli Magyarország történelmi eseményeivel – alkotják a regény fő cselekményszálát. A hangsúly erre az örökségre, az élet ismétlődéseinek közönségességére kerül, mindez pedig Kati életében összegződik. Ezek az ismétlődések szöveg- és cselekményszinten is visszaköszönnek a regényben.

Szövegszerű ismétlődésként van jelen például a férfiak csókjának és illatának leírása, ami kiemeli a férfialakok sematikus ábrázolását a regényben. Ez a sematikus azonban nem minden esetben működik, több szereplőnél kifejezetten zavaróan hat. Varga István cigányprímás figurája például azért hagyja el Ilonkát, hogy felvegyék a Zeneművészeti Főiskolára, és bebizonyítsa, hogy elég jó a lánynak, aki azonban nem vár rá, így évtizedekkel később – túl karrieren, gyerekeken, váláson – lehetnek majd újra együtt. Itt a romantikus kliséket nem oldja fel a narrátor szólama, nem enyhíti a pátoszt, az eddigi iróniával és gúnynyal terhes hang után egy ilyen tisztán mesészerű szál nemcsak hihetetlen, közegidegen is. Az az életanyag, amivel a szerző ebben a regényben dolgozik, szinte kilöki, kitzasztja magából ezt a minden iróniától

mentes, romantikus és közhelyes figurát. A másik ilyen alak Tamásé, Kati élettársáé. A zsidó fiatalember figurájában rendkívül erős szerepet szánt Kőrösi a pénzhez való viszonyának, ez szintén feloldatlan, feloldhatatlan marad a regényben. Tamás egy másik nővel kezd viszonyt, Kati-val való szakításukkor pedig a következőképpen gondolkodik közös vállalkozásukról: „A pénz attól még pénz, hogy így alakultak a dolgaink, nem kellene kidobnunk az ablakon. Sőt, szerintem könnyebb is lesz úgy dolgoznunk, hogy csak barátok vagyunk” (132). Ezek az alakok nem adnak hozzá, inkább elvesznek a regény érdemeiből, zavaróak és idegenek a szövegvilágban.

A szövegszerű ismétlések másik része a „Mostantól minden jó lesz [...] nem is csak hogy jobb, de jó” (16) és az ezt követő sorok. Ezek a mondatok átszövik a regényt, egyre sűrűbben, mint egyfajta mantra, egy mottó, amelyet bár ismétlgetnek a szereplők, ők maguk sem hisznek benne, és valóban, a regényben sem lesz soha semmi se jobb, se jó. Ez a motívum erősíti a narrátori hang ridegsége által már megalapozott érzést, miszerint az életben semmi magasztos nincs, a sors klisék gyűjteménye, az örökség pedig csupán közhelyek egy csokorba gyűjtve.

A sors klisészerű, eleve elrendelt voltát erősíti a történelem ábrázolása a regényben. A történelmi események nem tolaakodóan, inkább a háttérben vannak jelen, mégis meghatározzák a regény szereplőinek életét. Ez a meghatározottság, az élet fordulataival szemben való tehetetlenség az, amit olyan jól ábrázol Kőrösi. Néhol finom utalásként, néhol pedig rövid történelmi betétekből szerzünk tudomást az éppen aktuális politikai eseményekről, amelyek nagyon jól épülnek be a szövegvilágba: „A grófokról egyébként nem beszélt senki, nem is emlegették őket, mindenki tudta, mennyivel jobb most, amikor gyerekek tanulhatnak és játszhatnak azokban a termekben, ahol a háború előtt csak néhányan terpeszkedtek” (72). A legtalálhatóbb eszköz talán a szocializmus ábrázolására, folyamatos jelenlétének érzékeltetésére használt dalok, indulók beemelése a szövegbe, amelyek pillanatnyi, ám erőteljes hatást gyakorolnak az olvasóra, hívószóként működnek, azonnal felidézve ezen időszak mindennapjait.

A történelmi szálhoz szorosan kapcsolódva jelenik meg a magyarság, a nemzetiség kérdése a regényben, ez a bordélyházi jelenetekben bontakozik ki legjobban. Kati, akit a csapos Magyarkának nevez el, szerb és lengyel gyökerekkel is rendelkezik, mégis mindezt összegeygetve magyarnak vallja magát: „Ébredj, te álmos szerb, itt a reggelid! Szerb az anyád, Günther, tudod, hogy én magyar vagyok! Ne szóra-

kozzál, milyen magyar az, akinek szerb neve van? Hát olyan, mint én, Günther!” (171) A bécsi bordélyházak és az azokban dolgozó különböző nemzetiségű lányok leírása azonban néhol akaratlanul is klisékbe torkollik, megkapjuk a „cigányok a magyarok” és a „csak a román lányokkal nem jó egy helyen dolgozni, azok nem csak összetartanak, de soha nem panaszkodnak és minden bevállalnak” citátumokat is. Szilágyi Zsófia meglátásával élve azonban az a szerencse, hogy ezeket a közhelyeket mindig maguk a szereplők mondják,¹ így lesz ez is annak az örökségnek a része, amelyet Kati kapott a családjától.

Kati alakja a szöveg csomópontja, minden családi örökség, minden eleve elrendeltség benne fut össze. Ugyanúgy minőségellenőrként dolgozik, mint régen a nagyanyja, fiát pedig a nagyapjához hasonló baleset éri. Szeretője ugyanúgy csókolja, mint a férfiak az anyját és a nagyanyját, a bordélyházban egy férfinak ugyanolyan illata lesz, mint a fiatal Vargának Anyával való első találkozásukkor, Tamás pedig ugyanúgy vezeti be az erdőbe, mint az apja az anyját. Kati alakjának megrajzolásokor a szerző mégsem volt kellőképpen körültekintő. Ez a női alak nem tesz semmit sorsának alakulása érdekében: sodródik az élettel, az emberekkel. Magyarázható ez a sodródás úgy, mint családi örökség, a közhelyekbe való kapaszkodás mint családi hagyomány, a „minden jó lesz” élethazugság teljes és végérvényes elfogadása, a magyarázat bizonyos pontokon mégsem bizonyul elégségesnek. Egyetlen példát kiragadva a cselekményből: Kati, már prostituáltként, odaadja munkáltatójának a biztosításra szánt összeget, aki azt elkölti. Ezek után még kétszer hagyja nála a pénzt, ami a pusztán az eseményekkel sodródó női alakot egyenesen bugyutának, életképtelennek állítja be. Érthetetlen, szükségtelen és teljességgel motiválatlan mozzanata ez a regénynek.

Kati alakjának megfejtéséhez több kulcsot is ad a szöveg, ezek közül a legjobban sikerült rész Kati monológja már benuktan fekvő anyja kórházi ágya mellett. Ebbe a részbe építi be a szerző *A szeretet himnuszának* egyes sorait, hihetetlen érzékenységgel és finomsággal: „nem beszélt hozzám senki, és mégis tisztán hallottam, hogyan kiabáltál velem, Anya, amikor az intézetisekkel kint akartam maradni estig az udvaron, a fülemben csengett, hogyan kiabáltál velem, amikor az alagsori klubban szilvesztereztünk, és én nem akartam hazamenni előbb, mint a többiek, a szeretet nem viselkedik bántón, nem keresi a maga hasznát,

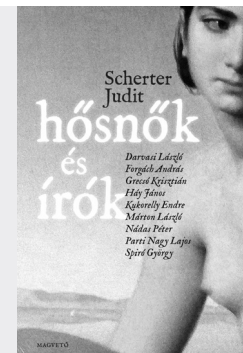
1 Vö. SZILÁGYI Zsófia, *Senki, senki nem hitte volna*, Litera.hu, www.litera.hu/hirek/senki-senki-nem-hitte volna.

nem gerjed haragra, nem rója fel a rosszat, hát én ott, abban a városszéli házban akkor már csakis a magam hasznát kerestem” (147). Remekül sikerült rész ez, amelyben a szerző sikerrel kerüli a narrációban megjelenő, már említett hibákat, árnyalja Kati figuráját és monológján keresztül megvilágítja azt az örökséget, amelyet Kati családjától kapott.

A *Magyarka* egy összességében jól sikerült regény, nem szabad azonban elsiklani hibái fölött sem. A narráció egy-egy ponton megbicsklik, és a máskülönből megfelelő helyen és megfelelő szereplőkkel kimondatott, mégis jelentéssel bíró klisék néhol a narrátori szólamba keveredve rontják annak minőségét, jelentésüket pedig elveszítik. A sematikus, nem megfelelően árnyalt alakok is sokszor zavaróak, legyenek azok akár mellékszereplők, akár fontos férfialakok. A *Magyarka* mindezen hibái ellenére mégis képes hatásos, az élet profán, közhelyes oldalát fanyar iróniával bemutató szöveggé működni, amely elgondolkodtatja az olvasót, vajon valóban közhely-e az örökségünk.

Scherter Judit
Hősnők és írók

Magvető Kiadó
Budapest, 2013

Debreceni Boglárka

FIKTÍV SZEREPLŐK

Scherter Judit *Hősnők és írók* című, szövegrészletekkel kibővített interjúkötetének hatására a vizuális típusú olvasók nem lehetetlen, hogy elképzelik majd, vajon milyen nő lenne Darvasi László, Forgách András, Grecsó Krisztián, Háy János, Kukorelly Endre, Márton László, Nádas